

fr. Varga Kamill ofm

**Szent Rókus élete, tisztelete
és a gyöngyösi Szent Rókus kápolna története**

Ferences Rendház
Gyöngyös
2020

Tartalomjegyzék

A Rókus név jelentése.....	3
Szent Rókus hitvalló és zarándok.....	3
Szent Rókus tisztelete.....	3
Mi a a pestis?.....	5
A pestisszentek.....	6
Pestisfeszület.....	6
Pestisjárványok Magyarországon.....	6
Himnusz Szent Rókus tiszteletére a XV. századból:.....	7
Könyörgés Szent Rókus tiszteletére:.....	7
Szent Rókus Kápolna Gyöngyösön.....	8
Ismertető füzet a kápolnáról.....	13
Emléktábla a kápolna falán.....	14
Felhasznált irodalom.....	15
Kápolna megáldás 1946. október 13-án.....	16
Hegede László fényképei a kápolnáról.....	17

A Rókus név jelentése

A germán eredetű Roch kezdetű nevek rövidülése, becézése. Benne rejlik a „kiált” szó. A Rókus forma latin hatást mutat.

Szent Rókus hitvalló és zarándok

A ránk maradt legendákban sok, egymásnak ellentmondó információ található. Egyesek szerint 1295-ben született, mások szerint inkább 1345-ben. Halálának éve 1327, vagy 1376. Születési helye Montpellier, amely Franciaország déli részén, a Földközi-tenger partjának közelében található, jelenleg a Languedoc-Roussillon régió központja Hérault megyében: kereskedelmi központ, 1239. október 26-án IV. Miklós pápa bullájában engedélyezte, hogy egyetem jöjjön létre a már működő orvosi, jogi és művészeit fakultások egésítésével.

A legendák szerint apja János nemes lovag volt, akinek felesége, Liberi szintén nemes és szép asszony volt. Anyai ágon az Árpád házzal állt rokonságban. Éles eszével kitűnt kortársai közül, iskolába szívesen járt. Az ő gyermekkorára is igaz, hogy növekedett korban, bölcsességben Isten és az emberek előtt. Már 15 éves korára elveszítette szüleit, előbb apját, majd később anyját is. Örökségét pénzzé tette és a befolyt összegből a szegényeket, rászorulókat segítette.

Ezt követően tagja lett Szent Ferenc III. rendjének, zarándok ruhát öltött, zarándoklatra indult Rómába, illetve a kereszténység más zarándokhelyeire. Útjának első állomásán Piacenzában¹ súlyos járvány ütötte fel a fejét. Jelentkezett a város kórházában a betegek ápolására: sebeiket kötözte, de vigasztalásukra is gondja volt. Cesenában² szintén megállt betegeket ápolni. Rómába érkezve szintén sok pestises beteget talált, akikről igyekezett gondoskodni. A városban egy idős bíboros szintén a szolgálatába fogadta, sőt a pápához is beajánlotta. Három év múlva, amikor a bíboros meghalt újra zarándoklatra indult, de az egyes városokban szintén a beteg ápolására szánta magát. Végül ő is megbetegedett, a városlakók elkergették, s ekkor elhúzódott a városon kívülre egy barlangba, ahol lassan meggyógyult. Egy Gotthárd nevű úr kutyája szegődött mellé, ezért ábrázolják gyakran kutyával.

Egyes források szerint Angera³ településen halt meg. Más források szerint szülővárosába tért haza. Hazaérve azonban nem találta meg a békességet. Azt gondolták róla, hogy kém, ezért bebörtönözték. Öt évet raboskodott rettenetes körülmények között, s amikor életének végét látta papot hívott, felvette a szentségeket. A pap kérvényezte a kormányzótól Rókus ügyének felülvizsgálatát, de mielőtt ez elkezdődött volna elhunyt. A legenda szerint mellette különös írást találtak: „Aki meg akar szabadulni a döghaláltól, hívja bizalommal Szent Rókus nevét!” Szentnek kijáró tiszteletben részesült. Főleg pestises betegek hívták segítségül a szentet.

Szent Rókus tisztelete

Rókus tisztelete Montpellierben kezdődött, majd Itália északi részén igen hamar elterjedt. 1477-től egyre több Szent Rókus Társulatot alapítottak betegek ápolására, a ferences rendnek ezt XII. Ince pápa (1691-1700) engedélyezte. Hamarosan Európa egyik legnépszerűbb szentje lett. Egyes helyeken bekerült a tizennégy segítő szent közé.⁴ Velencében a Szent Rókus Társulat szegényházat alapított: Scuola di S. Rocco, később kórházat is, majd templomot is épített, amelyeket Tintoretto és Tizian díszítettek. Képe megtalálható már a középkorban Arnótfalván, a

1 Település Olaszország északi részén, Emilia-Romagna régióban a Pó völgyében, a Ligur Appeninek lábainál.

2 Olaszország, Emilia-Romagna régió, Forli Cesena megye.

3 Település Olaszország északi részén, Varese megyében.

4 A tizennégyes szám az apostolokra utal (a 12, valamint Pál és Barnabás); Legtöbbször: Ákos, Borbála, Balázs, Cirjék, Dénes, Egyed, Erazmus, Euszták, György, Alexandriai Katalin, Kristóf, Antiochiai Margit, Pantaleon, Vitus. Máshol Dénes helyett Miklós püspök, Erazmus helyett Lénárd, Euszták helyett Hubert, Pantaleon helyett Rókus.

bártfai Pieta-oltáron, valamint a lőcsei Szent Jakab templom karzatán hársfaszoborba faragva láthatjuk (1510). A XVIII. század pusztító járványai hozzák magukkal tiszteletét és annak igazi kibontakozását hazánkban. A szorongó, égi segítségre sóvárgó nép új patrónusokat keresett a régiék mellé.”⁵ A XVII-XVIII. századi magyar ferences kolostorokban-templomokban bontakozik ki tisztelet: Szigetvár 1689, Gyöngyös, Eger és Gyöngyös 1709, Mohács 1710, Dunaföldvár 1739, Szeged 1739, Baja 1744, Zombor, Vác 1744.

Rókuskápolnák Magyarországon: Buda, Nagymaros, Vágújhely, Ásványráró, Verbó, Nagymarosfalu (Hochstettno), Vittenc, Vác-Kerepes, Csongrád, Kalocsa, Újvidék, Kula, Kunbaja, Tataháza, Palánka, Bajmok, Kerény, Szeged, Versec, Újbesenyő, Szabadfalu, Lovrin, Szakálháza, Palis, Beremend, Tevel, Hárságy, Cikó, Somogysárd, Nagyatád, Nadap, Gézaháza, Somogysárd, Pilisszentlászló, Bakonypeterd, Felsőlászló, Félszerfalu, Tekerőpatak, Újfalu, Bakonypéterd, Cikó, Dunabogdány, Dunaföldvár, Érd (Szent Sebestyénnel és Rozáliával), Kerepes, Tevel, Tárnok, Palotabozsok, Nagyatád, Nagymagasfalu, Nagymaros, Palotabozsok, Pilisszentlászló, Somogysárd, Tápé, Tekerőpatak, Vágújhely, Verbő, Vittenc, Újvidék, Kula, Kunbaja, Tataháza, Palánka.⁶

Méltán híres Pesten a Szent Rókus Kápolna és Kórház. Szegeden is épült Rókus templom, illetve a városrész is Rókusról van elnevezve. Tápé templomának egyik harangjának felirata: Légy Szent Rókusnak szentelve. Jászapáti a fogadalmi kápolna latin felirata magyarul: Világmegvetők, amikor a pestises sebet megkereszteli, akkor meggyógyul, elmúlik a baj.

Külföldön: Párizs, Lisszabon, Kahuku (Hawaii, USA), St. Luis (Missouri, USA), Glasgow (Skócia), Staten Island (New York, USA), Montepellier (Franciaország).

Nevét több település is viseli: Sveti Rok (Dalmácia), San Rocco (Velence, Olaszország), Sao Roque (Portugália), San Roque (Andalúzia, Spanyolország), Rókus (Szlovákia), Rókusdomb (pécsi városrész).

„Rókust egykorú képeink és szobraink zarándokként ábrázolják: kezében vándorbot, válláról ivóedény, rendesen kobak csüng le. Népünk jámbor képszemléletében föltétlenül compostelai Jakab örökébe lépett. *Dugonics jeles mondásai* között olvassuk: ki nem fogy, mint Rókus kobakja. Ezt a magyarázatot fűzi hozzá: »Rókus kobakját nem ösmerik az emberek, mióta a zarándokok elmúltak. Még Szent Rókusnak oldalán függ. A zarándokok mindig tele tartották.»« Rókus jelképét, a kobakot alkalmazta járványok elhárítására az a sajátos *mohácsi sokác* hagyomány, amelyre öregek gyerekkorukból, illetőleg még idősebbek elbeszéléséből emlékeznek: házaik utcára néző padláslyukából állandóan zászlószerűen kitűzött kabaktök függött, hogy a városba, házakba lopakodó járványt menekülésre kényszerítse Rókus szimbolikus jelenléte, örökődése.”⁷

Szent Rókus védőszentje még a szanatóriumoknak, a sírásóknak, sebészeknek, ragályos betegségekben szenvedőknek, Pest városának (1711-es ragályos pestisjárvány óta), tovább segítségül hívják: orvosok, műtárgyak kereskedői, kórházak-klinikák, kertészek, kefekötők, haldoklók, gyógyszerészek, gyógyszertárak, fogorvosok, zarándokok.⁸

5 BÁLINT Sándor: Adalékok a hajdani pestisjárványok magyarországi hiedelemvilágához, In: ANTALL József – BUZINKAY Géza (szerk.): Népi gyógyítás Magyarországon, Orvostörténeti közlemények; Supplementum 7-8., Budapest, 1975. 232.o. Forrás: Hungaricana

6 V.ö.: TÓTH G. Péter: Félelem és rettegés a pestistől, In: S. LACKOVITS Emőke-MÉSZÁROS Veronika (szerk.): Népi vallásosság a Kárpát medencében 5. Veszprém, 2001. II. kötet, Kiadó: Veszprém Megyei Múzeumi Igazgatóság; 396.o. Az 1999. június 22-24-én Pápán tartott konferencia kötete.

7 BÁLINT Sándor: Ünnepi kalendárium II. Budapest, Neumann Kht., 2004.: Forrás: <http://mek.niif.hu/04600/04657/html/unnepikii0037/unnepikii0037.html>

8 V.ö.: MÁTRAI János: Védő és segítő szentjeink, Szent István Társulat Kiadása, Budapest, 1941. Megtalálható: Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár állományában: http://www.ppek.hu/konyvek/Matrai_Janos_Vedo_es_segito_szentjeink_1.pdf.

Mi a a pestis?

Pestis, dögvész, fekete halál: rendkívül gyors lefolyású, emberre, állatra egyaránt veszélyes járványos betegség. A Szentírásban Isten büntetése, eszköz Isten kezében. Olykor egymagában is fellép, de legtöbbször más bajokkal, főleg háborúval és éhínséggel szerepel együtt. „Íme az Úr keze nehezedik a mezőn a nyájadra, dögvészt bocsát lovoidra, szamaraidra, tevéidre, marháidra, juhaidra.” (Kiv 9,3) „Ha éhség támad e földön, vagy dögvész vagy rossz időjárás, vagy ragya, vagy sáska, vagy rozsdá pusztít, ha szorongatja ellensége, amely megszállja kapuit, ha bármi csapás, bármi nyavalya, bármi átok vagy rossz kívánság ér valakit népedből, Izraelből...hallgasd meg az égből.” (1Kir 8,37-38) Dávid választhatott e csapások közül (2Sám 24,13), melyek rendszerint követik egymást.

A héber szentírás egyik szava a *deber*, amit általában dögvésznek fordítanak. Másak szavak is előfordulnak: *Maggépáh*, *nákah*, *nágaf*, *negac*: fekély, csapás értelemben használva, mely ugyanannak a megbetegedésnek különböző tüneteit jelentheti. A kolera, kiütéses tífusz, hólyagos himlő, bubópestis minden bibliai országban ismerős volt az ókorban. A dögvész leginkább a bubópestisre vonatkozott, mely a nyirokmirigy duzzanatáról nyerte a nevét. Az egyiptomi csapások sorában az 5. helyen áll, az ártalmas bogarak után következve, a 6. csapás pedig a hólyagos fekély (2Móz 9,1-12). Az sem véletlen, hogy a filiszteusok arany egerek és fekélyek készítésével áldoztak a járvány után. A szentírókat a dögvész büntetés-jellege foglalkoztatta. Az Újszövetségben a végidők jeleinek egyike a döghalál, dögvész vagy pestis. „Vigyázzatok, nehogy valaki félrevezessen titeket. Mert sokan fognak jönni az én nevemben és azt mondják Én vagyok a Krisztus, és sokakat félre fognak vezetni. Harcokról és háborús hírekről fogtok majd hallani. Vigyázzatok majd, meg ne rémüljete. Ennek be kell következni, de ez még nem a vég. Mert nemzet nemzet ellen támad és ország ország ellen. Sokfelé éhínség lesz és döghalál és földrengés.” Mt 24, 4-7. Jézus a végidőkről beszél a Lukács evangéliumának 21. fejezetében. „Földindulások lesznek, sok helyen dögvész, éhség, rettentő tűnemények és nagy égi jelek.” Lk 21,11. A Jelenések könyvében a sárga lovas neve: halál. A dögvész megszemélyesítésére gondolnak itt a magyarázók. Ugyancsak a halál, azaz a dögvész megszemélyesítésével találkozunk a Jel 18,8-ban.

A pestis a középkortól a 18. század végéig 10-30 évenként rendszeresen végigsöpört Európa országain, borzalmas pusztulást hagyva maga után. A járvány heves terjedése miatt létfontosságú volt a gyors híradás. Ezt szolgálta a futárszolgálat, amelynek tagjai legtöbbször életükkel fizetve jelentették a betegséget. A pestist okozó jellegzetesen kerekített, végein festődő, rövid elliptikus, 2 mikron hosszúságú, igen változékony alakú, mozdulatlan, spórát nem képző, vékony pálcika alakú baktériumokat 1894-ben Yersin⁹ és Kitasato¹⁰ fedezték fel. A bacilus napfényre, szárazságra és fertőtlenítő szerekre rendkívül érzékeny, optimális körülmények között azonban hónapokig is életképes marad. Halálos hatását a szervezet teljes legyengítése mellett különösen a szívizom sejtjeit károsító mérge okozza. A pestist a patkánybolha, de a közönséges bolha is terjeszti, amelynek belében a bacilusok rendkívüli mértékben elszaporodnak. Az ürülékben szabadba került kórokozók csípésen v. más bőrsérülésen át a nyirokrendszerbe kerülnek, ahol a nyirokcsomókban 6-

9 Alexandre Emile Jean Yersina, svájci származású mikrobiológus, a Pasteur intézet szakembere; Aubonne, Vaud, Svájc, 1863. szeptember 22. - Nha Trang, Annam, 1943. március 1.

10 Kitasato Sibaszaburó, Oguni, 1853. január 29. - Tokio 1931. június 13. japán orvos és bakteriológus, a diftériaszérumon végzett munkájáért 1901-ben orvosi Nobel-díjra jelölték.

7 napos lappangás után elszaporodva bubópestis kialakulását idézik elő: a hónalji, lágyéki nyirokcsomók igen magas láz mellett erősen megduzzadnak, elgennyesednek és kifakadnak, majd egy hét alatt a szív annyira legyengül, hogy végül leáll. Közben a kórokozók szétterjedésükkel másodlagosan a tüdőpestist is kiválthatnak, ami a légutakon át cseppfertőzéssel terjed. 2-3 nap lappangás után erős köhögéssel járó tüdőgyulladás kíséretében csaknem biztosan beáll a halál... A szerencsés túlélők egyetlen vigasza volt, hogy életre szóló védettséget kaptak.¹¹

A pestisszentek

Azok a szentek, akiknek közbenjárását kérték a 14-17. században Európát sújtó járványok idején. Általánosan tisztelték Szent Antalt, Szent Rókuszt és Szent Sebestyént. Hollandiában Szent Adorjánt és Szent Makárioszt, Franciaországban Szent (IX.) Lajost és Szent Genovévát, Spanyolországban Szent Teklát, Tolentinói Szent Miklóst, Szent Kozma és Damjánt. A barokk korban Borromei Szent Károlyt, Szent Rozália, Xavéri Szent Ferenc és Szent Kajetán került még a pestisszentek közé.¹²

Pestisfeszület

A 14. század elején pestisjárványok alkalmával állított feszület, mely a népet bűnbánatra intette. Az országreszeket elnéptelentető járványt a bűnök méltó büntetéseként fogadták, s a pestisfeszületen a halott Krisztust ábrázolták: a kereszt legtöbbször durván megmunkált fatörzsekből összerótt villás kereszt, Krisztus teste élettelenül függ rajta. Az oldalsebből árad a vér, az arcot csak közvetlenül a kereszt alatt lehet látni, mert a fej mélyen lehajlik. A pestiskereszt típus 1300 körül keletkezett, s kb. 150 éven át élt. Formája mindig ugyanaz (legismertebb pestisfeszület a kölni: St. Maria im Kapitol és a friesachi: domonkos templomban található, mindkettő 1300 körüli).¹³

Pestisjárványok Magyarországon

Az 1347-49. évi nagy pestisjárvány volt Európa népesedéstörténetének máig legnagyobb katasztrófája. Magyarországon kevésbé pusztított, mint Európa városaiban és gazdagabb részein; 1349 tavaszán érkezett hozzánk, erejéből már sokat veszítve. A 14/15. században gyakran fordultak elő hazánkban az 1349-esnél kisebb járványok, melyekkel szemben a kor orvostudománya tehetetlen volt. A pestis elől legfeljebb elmenekülni, gyéren lakott vidékekre vonulni lehetett. A Rákóczi-szabadságharc utolsó éveiben, 1708-tól hatalmas pestisjárvány pusztított. Becslések szerint az egész szabadságharcban 80 ezer ember halt meg, a járványban 410 ezer. Ekkor tizedelődött meg a bányászvárosok és a Szepesség népe, s nyomultak helyükre szlávok. A járványok a 18. század első felében is gyakoriak voltak. Megszűnésükre hálából emelt barokk emlékoszlopok emlékeztetnek. Az utolsó nagyobb pestisjárvány hazánkban 1738-ban volt.¹⁴

11 A Magyar Katolikus Lexikon szócikke: <http://lexikon.katolikus.hu/P/pestis.html>

12 A Magyar Katolikus Lexikon szócikke: <http://lexikon.katolikus.hu/P/pestisszentek.html>

13 A Magyar Katolikus Lexikon szócikke: <http://lexikon.katolikus.hu/P/pestisfeszulet.html>

14 A Magyar Katolikus Lexikon szócikke: <http://lexikon.katolikus.hu/P/pestisjarvanyokMagyarorszagon.html>

Himnusz Szent Rókus tiszteletére a XV. századból:

*Ave Roche sanctissime
Nobili natus sanguine,
Crucis signatus schemate,
Sinistro tuo latere.*

*Roche, peregre profectus
Pestiferae mortis ictus,
Curavisti mirifice,
Tangendo salutifere.*

*Vale, Roche angelice,
Vocis citatus flamine,
Obtinuisti, Deifice,
A cunctis pestem pellere.*

*Üdvözlégy, boldog Rókusunk,
nemes vér, édes vigaszunk,
ki kereszt-jellel vagy jegyes
a szíved táján bélyeges.*

*Rókus, te úton-útfelen
csodát tettél sok betegen,
kit pestis láza elgyötört,
egy ujjadtól életre költ.*

*Üdv, Rókus földünk angyala!
Szólítván mennyek láng-szava,
felsőbb erővel indított
bajunkat elhárítanod.¹⁵*

Könyörgés Szent Rókus tiszteletére:

Úristen, aki Szent Rókus hitvallónak angyal által küldetett táblácskán írva megígérted, hogy ha valaki őtet alázatosan segítségül hívja, döghalálnak semmi gyötrelméül meg nem sértetik: kérünk engedd meg, hogy mindnyájan, akin az ő segítségét döghalál ellen alázatos szívvel óhajtjuk, esedezése és könyörgése által testnek és léleknek ártalmatlan döghaláltól megmenekedvén, Néked szolgálhassunk.

15 Fordította: P. Szedő Dénes ofm

Szent Rókus Kápolna Gyöngyösön

A törökök elűzése után 27 évig kell a barátoknak a helyreállítási munkákat folytatniuk. A XVIII. század elején már a kolostort övező kőfal építése van hátra Gyöngyös városának hathatós támogatásával. A háztörténet első kötete tájékoztat minket arról, hogy Laskovits Ferenc nemes ember 2 forint és 40 dénár adományával megássák a kolostor északi kőfalának vonalában a kápolna alapjait. Velenczey Ferenc gyöngyösi plébános 60 forint és 20 dénár adományával egész augusztusban dolgoznak a kőművesek a kápolna építésén. Szeptember elején áldja meg az új kápolnát P. Móra Ambrus a gyöngyösi filozófia tanára. A tél rettenetes hideggel köszöntött be, melyet a városban csak a „Nagy Tél” néven emlegettek. Időnként lehetett hallani a gyökerükig meghasadó fák robaját. A tél „mását az emberek nem látták, nem hallották”. A kolostor összes fája is kifagy, az a két puszpáng fa is, amely alatt a török időkben számtalanszor prédikáltak a barátok. Természetesen addigra az emberek minden tekintetben legyengültek voltak. A különböző feleknek fizetett hadisarcok, vagy hadiadók, a földek bevetésének számos nehézsége mind közrejátszott, hogy a járvány, a pestis elinduljon, s arasson. Telekssy István egri püspök (1686-1714) rendelkezéseket adott ki, melyektől a járvány megfékezését várta: bezáratta a templomokat, hogy ne váljanak a járvány terjesztőivé; egyes papok szabadban, sátor alatt miséztek, miközben az emberek vigyáztak, hogy ne álljanak egymáshoz közel; más papok zárt ajtók mögött miséztek, míg a harangozó figyelmeztette az otthonaikban lévő híveket, hogy a mise éppen hol tart.

Dálnoki Veres Gerzson¹⁶, aki Gyöngyösön élte át a pestis borzalmát így emlékezik meg versében:

Reggel két sorjában városnak hosszára
Házak alatt rakva a koporsó vala;
Tizenkét óráig azt temették vala,
Két órakor annyit még kitétek vala.

Kiket temetnek szintén el estvélig,
Megannyi hol másnap reggelre virradtig.
Nincsen olyan kőszirt, ki nem siránkozi,
Istennek ostora azhol így láttatik.¹⁷

1709. szeptemberében a tarnaörsi táborban is felütötte fejét a pestis járvány. Szeptember 27-én meghal Bottyán János is (bár felételezhető, hogy korábbi sérülései sem gyógyultak meg soha), erről Bercsényi Miklós így emlékezik meg: „Most hozták a hírt, szegény Bottyán vak sógor tegnap nyolc óra tájban békünya másik szemét is.”¹⁸ Temetésére templomunk kriptájában fényes külsőségek, ágyúörgés közepette, katonai díszpompával került sor. A kolostor számadáskönyvében szeptember 17 dátummal, majd ez kijavítva 27 dátummal szerepel egy tétel: „Tempore depositionis excellentissimi domini generalis Joannis Bottyan 17 - 86”¹⁹ bevétel. Bár, amint Thaly Kálmán idézi az özvegy tanúvallomását, aki 1900 Forintot költött a temetésre, és a „Gyöngyestt barátok

16 Dálnok, 1681 - +1722 után; költő, kuruc kapitány. Kuruc krónika címmel verses elbeszélést írt a szabadságharcról.

17 SÓTÉR István (főszerk.): A magyar irodalom története, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964.

<https://mek.oszk.hu/02200/02228/html/02/305.html>

18 Idézi: TARJÁN M. Tamás: Vak Bottyán halála:

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1709_szeptember_27_vak_bottyán_halála/

19 Nagyméltóságú Bottyán János úr temetésének idején 17 Rhénes forint 86 dukát.

klarstromában, temetőhelyért, misékre, gyertyákra adott... Ft 240.”²⁰ Ez azonban nem jelenik meg a számadáskönyvben!

Az 1709. év ferencesei egy pillanatig sem latolgatták, hogy kövessék-e azoknak a mártír elődöknek példáját, akik a várost 1682-ben sújtó pestisben szinte egy szálig, számszerint 11-en a pestis betegek szolgálatában szerzett fertőzésben lettek a felebaráti szeretet vértanúi.

Az 1709 október végén, vagy talán előbb P. Lázár Norbert és P. Szabó Lajos kiköltöztek a Tót-utcában lévő elkülönítő házba, mely 1707-ig jezsuiták rezidenciája volt, mint pestilentiáriusok és megkezdték ebben a tágas, volt kuriális házban a betegek lelki ellátását, míg ápolásukra talán Pápai Didák és Erdélyi Dániel testvéreket vitték magukkal. A kórház hamarosan megtelt pestises betegekkel. Hogy ezeknek az első mártír-barátoknak milyen lehetett az életük a pestises betegek között, elképzelhető, ha meggondoljuk, hogy a pestises megbetegedés székhelye a nyirokrendszer, mely megduzzad, megfeketedik, majd irtózatossá bűzt árasztva elgennyesedik. Ezért hívják Fekete Halálnak, Mirigyves Nyavalyának.

A megye és a város egymásután adta ki a járvány megfékezésére irányuló rendeleteit. A várost vasvillás és fokosos őrség vette körül és vigyázott, hogy egy lélek se távozhasson a városból, vagy oda senki be ne szökjön. Ha szökevényt fogtak, akkor a kapuk mellett fölállított Contumtionális házba vitték, ahol 10-15 napig tartották ellenőrzés alatt és ha betegség kiütött rajta, a kórházba vitték át. A két páter kiszorult a kórházból, mivel a kolostort féltették a fertőzéstől, így a kertben egy kis házikóban vonták meg magukat. A szomszédos kápolnában miséztek, és onnan hordták szét a betegeknek a szent útravalót. P. Kőig így ír a rendház elkülönítőjéről: A páter, aki magát a pestises betegek szolgálatára szentelte, elkülönített helyen lakott, és mikor őt is utólérte a ragály, csengetett utódjának, aki először haldokló rendtársát látta el a szentségekkel, azután folytatta az áldozatos munkát, míg ő is elégett a szeretet oltárán.²¹ ... Sokáig megvolt a kert középetáján az az oszlop, melyre az elkülönített páterek élelmét és a nekik szóló üzeneteket és utasításokat tették, valamint a konyha feletti bejáraton a csengő, amivel jelt adtak, ha valamire szükségük volt.

1713. június hó 26-án Gyöngyös városának teljes tanácsulése a következő határozatot hozta: »Mivel az elmúlt három esztendő el folyásában a mindenható és bölts Itéletü Ur Istennek bününkért érdemlett büntetése és látogatása s kemény ostora az Pestis helyünkben igen Grassálván: úgy annyira, hogy a Római Catholica Relligión Levő Keresztények közül (és mint számba vetődött) ötezer és Helvetica Confession Levő Atyafiak közül ötszázötvenen múltak ki ez árnyék világból. Hogy azért az Ur Isten az eő sz. irgalmasságából rólunk elvette azon haragját, tettük várostul ilyen fogadást, hogy a dato ex post minden esztendőben, Processióval s keresztekkel Keresztelő sz. János napián az Benén Levő Remeték Pusztá Templomához az Istenes széph Devotiok végben vitelére elmegyünk. Hogy pedig történet szerint esső, avagy más alkalmatlanságok interveniálna és ezen sz. napon el nem mehetnénk is, Octávián, avagy más alkalmas napon szükséges képpen el kelletik menni és az sz. Devotiót végben vinni. Hogy így azon sz. Devotio és Istenes fogadás által ezen városunkról és Lakossairól mindezen látogató ostorát és haragját az Pestist s mind más érdemünk szerint való büntetését irgalmasságha szerint az Ur Isten eltávolítván, holtunk után az eő sz. Sine Látására minyaiunkott az örök Boldogh menyországba

20 Vö.: THALY Kálmán: Bottyán tábormok haláláról s temető helyéről. In: Századok 1867. 172.o.

21 P. KÖNIG Kelemen: Hatszázéves ferences élet Szécsényben, Vác, 1931. Kapisztrán Nyomda, 212-213.o.

bévigyen Amen.«²²... 1820-ban még javítják zsindeyes tetejét. „Lassan a szél levitte zsindejét, megrogyasztotta a szarufákat az idő, eső mosta le falairól a vakolatot. Sokszor eredeti céljától eltérően, méltatlanul használták.»²³

A múlt század elejére feledésbe merült a kápolna és pestisjárvány. Az épület előtt dúsan nőtt az orgonabokor, előtte egy alig használt kuglipálya ált. 1942 telén a rendház évkönyveiben búvárkodó fiatalok bukkantak rá a kápolna történetére és a 25 ferences áldozatára, amikor fel is keresték a kápolnát, s tüzetesebben megvizsgálták. Rövid időn belül a kápolna bejáratát megtisztították, hogy jobban látható és felkereshető legyen. 1944 tavaszán lebontották a tekepálya tetőzetét, s az ott kapott deszkákat felhasználták a kápolna tetőzetének javítására. Egy salakos járdát is építettek a kápolnáig, melyet használt téglákkal szegélyeztek. A vizsgákat követően kőművest és ácsokat bízott meg a rendház vezetője, a kispapok pedig a segédmunkákat végezték el a kápolna körül: kőhordás, habarcs keverés stb. A munkákat Szent István ünnepére fejezték be. Elkészült a kis torony, kazettás mennyezet, kőből faragott oltár²⁴. Ebben az időben a háború sora rosszra fordult, egyre több volt a légiriadó, harcok, becsapódó lövedékek a kápolnában is kárt tettek. 1945 nyarán jutottak odáig a növendékek, hogy a sérüléseket kijavítsák, sőt villanyt is vezettek az épületbe, beszereltek egy kis harangot is. Rendbe tették a kert teljes területét – néhány vagon földet megmozgattak- a gödröket feltöltötték, termőtalajt is hoztak, valamint a kolostortól járdát építettek ki 1946 tavaszán. A járda salakját először a szél messzire hordta, de egy pár vödör víz és döngölő segítségével ezen is úrrá lettek. Amikor a kolostorban járt Takács István mezőkövesdi festőművész, felajánlotta, hogy elkészíti a kápolna oltárképét. A kispapok által készített képkeretbe 1946. július 18-án kerültek be a festőművész alkotásai. A háztörténet így tájékoztat erről: „Takács István festőművész elküldötte a kerti kápolna részére festett sz. Rókus képet. Ügyesen oldotta meg a rábízott feladatot. A szárnyas oltár középső képe sz. Rókust ábrázolja zarándok ruhában, amint egy kutya kenyeret nyújt neki. A körülötte levő képek a ferences élet megnyilvánulásait szemléltetik... A képhez a keretet a teológus növendékek készítették s folyamatban van az egyes képeket magyarázó szövegeknek lombfűrész-munkával való elkészítése is.”²⁵ Ebben az időben készült el az ajtó is, melyre a kispapok készítették a következő feliratot: »Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint ha valaki életét adja barátaiért.« Jn 15,13.

Mivel a kápolna felújítása a városlakók fülébe is eljutott, többen adományokkal, vagy munkájukkal segítették az építkezést:

- Gajdóczki Dezső 500 db cserepet és salakot adományozott,
- dr. Vereb Lajos 50 forint,
- Külön gyűjtés szervezett az emléktábla elkészítésére dr. boldogházi Földi Jánosné,

22 STILLER János (szerk.): Gyöngyösi Kalendárium 1910. évre, Nyomatott a „Hungária” könyvnyomdában, Gyöngyösön, 146.o.

23 FR. SOMOGYVÁRI Hetény: Az 1709-10. évi pestisjárvány, In: A Magyar Umbria különszáma a Gyöngyösi Ferences Hittudományi Főiskola Szent Rókus kápolnájának megáldás alkalmából, 10.sköv., Gyöngyös, Kapisztrán Nyomda.

24 A háztörténet július 23-án jelzi az oltárkő építési munkáinak a kezdetét.

25 Gyöngyösi Historia Domus 1934-; 1946. július 17.

- Rendházak adományai: Eger: 200 Ft, Pest: 100 Ft, Szolnok: 30 Ft, Jászberény: 20 Ft, Szigetvár: 30 Ft, Máriagyúd 20 Ft, Pécs: 10 Ft, Nyíregyháza: 10 Ft,
- Ferences Világi Rend: Jákóhalma: 20 Ft,
- Fischer József vaskereskedő: 100 forint,
- Wirt József vállalta a meszelés munkálatait, valamint méretre szabta az ajtóüvegeket,
- Mayer Gyula bádogot ajándékozott,
- Szűcs István baráti áron végezte el a lakatosmunkákat,
- A parádi üvegyár igazgatója virágvázákat ajándékozott,
- Takács István festőművész az oltárképet adományozta,
- a kőműves munkákat ifj. Csépe Sándor vállalta el, de a legtöbbet édesapja dolgozott az épületen,
- a kazettás mennyezeteket Csillik János László asztalosmester készítette,
- az ajtó Krakóczky János asztalosmester munkája.

A kápolna felszentelésére az ősz folyamán került sor: „Tegnap megérkezett P. Schrotty Pál delegátus generális. Ma délelőtt meghívott világi vendégek jelenlétében fölszentelte a kertben renovált Pestis-Kápolnát, melyet a klerikusok buzgólkodása és terepmunkája hozott rendbe. Történelmi szerepéről egy ismertető füzetet is adtunk, mely minden rávonatkozó adatot tartalmaz.”²⁶ A Gyöngyösi Katolikus Tudósító így emlékezett meg az eseményről: „Szent Ferencrend fiait ünnepelte Gyöngyös városa október 13-án. 1710-ben 12 felszentelt pap, 7 növendék és 5 segítő testvér veszítette életét a pestisbetegek ápolásában. A zárda kertjében kis kápolna volt részükre, azt javítottak ki s nagy ünnepi szentmise keretében szentelte fel Schrotty Pál volt tartományfőnök. Gyöngyös város társadalma nemcsak részt vett, hanem bőkezűen adományozott is a kápolna javítására, illetőleg a hőslélkü rendtársak emlékét megörökítő táblára.”²⁷

Az emberek 9 óra tájban kezdtek gyülekezni, kinyitották a kertkaput, nyilakkal látták el a járdát, mely a kápolnához irányította a látogatókat. A kerti úton diadalkaput állítottak: „Áldás, Békesség felirattal!” Tíz órakor mondta Pál atya a szentelő imádságot. Ezután egy emelvényen beszédet mondott kiemelve Szent Rókus erényeit és 25 ferences életáldozatát. Az általa bemutatott szentmisén a főiskola növendékei énekeltek.

Ezt ünnepi műsor követte:

1. A ferences kórus elénekelte Szent Ferenc Naphimnuszát, melyet Sík Sándor piarista atya fordított és Halmos László zeneszerző, karnagy zenésített meg.
2. Fr. Rigó Endre előadásában elhangzott fr. Lukács Pelbárt: Magyar Barát című verse is.
3. Ezt követte fr. Somogyvári Hetény előadása a kápolna és pestis 1709-10. évi történetéről.

²⁶ Gyöngyösi Historia Domus 1934-; 1946. október 13.

²⁷ Gyöngyösi Katolikus Tudósító, 1946. december, 4.o.

4. Elénekeltek Szent Rókus himnuszát P. Szedő Dénes fordításában: Üdvözlégy boldog Rókusunk...
5. Ismét vers következett: fr. Gordos Gáspár előadásában, aki fr. László Lénárd Regélnek a kövek c. versét szavalta.
6. Mécs László: Fényt hagyni magunk után! című versét Halmos László feldolgozásában énekeltek a növendékek.
7. P. Király Kelemen magiszter zárószavai után elénekeltek a Himnuszt.

Az ünnepségen részt vett dr. Frindt Jenő kanonok-plébános, Barna Sándor polgármester is.²⁸

A kápolna további sorsa a ferencesek életének alakulása tükrében

1950 júniusában a Rákosi rezsim deportálta az ország szerzetesei közül azokat, akik határ menti kolostorokban laktak. Ebben az időben a Magyarországon 23 férfi szerzetesrend működött 2582 taggal és 40 apácarend 8956 taggal: összesen 63 rend 11538 taggal, akik 643 rendházban laktak. Augusztus 30-án az állam és a püspöki kar aláírt egy közös megegyezést, melynek köszönhetően 4 rend 70-70 fő létszámmal és iskolákkal működhetett, a többi közösség működési engedélyét az állam megvonta. A rendházakat a december 31-ig kellett elhagyniuk a szerzeteseknek. 1951. január 4-én alakult meg egy paritásos bizottság, mely az államosított kolostorok könyvtáiról gondoskodott. 1951. szeptemberében rendelkezett a városi tanács a kolostor sorsáról, vagyis különböző intézményeket helyeztek el a kolostorban. A plébánián 1953-ig dr. Horávrth Zsigmond vezetésével három szerzetes működhetett: Oberten Odiló, Szalay Szalvátor és Buczkó Atanáz, de még a rendházban lakhatott Mözl Simon és Bálint Lambert laikus testvérek is. 1953-tól az egyházmegye vette át a templomot és a plébániát.²⁹ Az udvart és az épületeket a városi tanács vette birtokba, egy részét lebontatta. Fontosnak tartották, hogy a kolostor köré betonépületeket emeljenek, melyek részben elfedik a templomot, s ezzel is kitörölhetik a barátok emlékét a városból. Balogh István és Ligeti Gizella építészmérnökök tervezték a Mátra Művelődési Házat, mely 1978-ra készült el: Barátok tere 3. 1967-ben rakták le az alapjait a szakközépiskolának, mely 1970-ben költözött ide: Vak Bottyán Finommechanikai, Műszeripari és Gépészeti Szakközépiskola néven. 1971-ben az iskolát újabb szárnyal bővítették, melyben a tornaterem is helyet kapott, 1975-ben egy 250 fő befogadására alkalmas kollégium is épült. A kolostor kertjéből leválasztva a Than Károly utcából juthattak az intézménybe. Az intézmény területén, szorosan a kerítés vonalában található a Szent Rókus kápolna, melynek megközelítéséhez később a plébánia „szorgalmi utat” kapott. Az állam és az egyház közötti szerződést Paskai László bíboros 1990. február 6-án bontotta fel. 1990. július 25-én kötött megállapodást a Kapisztrán Szent János Ferences Rendtartomány képviselőjeként Hegedűs Kolos tartományfőnök és Seregély István egri érsek a plébánia átvételére, az átadásra augusztus 2-án került sor. Szeptemberben a tartomány visszakarta a kolostor keleti szárnyát, majd bizonyos időközönként újabb és újabb területeket. A ferencesek visszatéréseével nyílt lehetőség a kápolna használatára.

28 V.ö.: A Szent Rókus Kápolna ünnepe. In: Magyar Umbria 1944. július – 1946. december (XIX.-XX. Évf.) 75-77.o.

29 Plébánosok: 1953 Varga Sándor, 1958 Császtai Gyula, 1984 Mitterli György, aki 1990. július 15-én tartotta búcsúmiséjét.

Boldog István tollából a Hírlapban cikk jelent meg: „Mi lesz a Rókus-kápolna sorsa?” címmel. Ebből értesülünk, hogy a szerző 1968-ben beadványban kérte a kápolna felújítását, de nem történt semmi, és a következő választ kapta: „A létesítményt szakszempontról megvizsgáltam, megállapítást nyert, hogy a létesítmény újabb keletű, valószínű a régi helyén. Többszöri felújítással, karbantartással nyerte el mostani alakját. Nem volna helyes, ha ezt a nem műemlék, de emlékeztet hirdető létesítményt más helyre áthelyeznénk.”³⁰

Posta Benjámint házfőnök a Historia Domusban külön bekezdést szentel a kápolnának, melyben megemlíti, hogy „nem bontották le, hanem ezt a munkát az időre bízták, amely szép lassan, de biztosan végezte a munkáját, mire elérkezett az 1995. év, falakon kívül már csak az oltár főképe (Takács István műve) volt megmenthető. A pusztulás utálatosságát Csépany István tőplomunk jótevője szánta meg. Ő állta az egész költséget, azt mondja 700 ezer forintjába került. Szép a munka, de túlzott a költségvetés. Elvileg... meg lehet látogatni, eddig nem tudok esetet, hogy ezt valaki is megtette volna.”³¹ Benjámint szerette volna a kápolnát kiteleplíteni az Almásy-kripta előtti térre. Még annyit tudunk meg a bejegyzésből, hogy P. Várnai Jakab provinciális áldotta meg a felújított kápolnát január 5-én.

Általában Szent Rókus augusztus 17-i ünnepéhez közeli vasárnapon tartottak itt szentmisét. Erről tanúskodik a Hírlap egy cikke, mely tájékoztatja az olvasókat, hogy Puskin kertmozi és az iskola közötti kétszárnyú vaskapu is nyitva áll majd a kápolna könnyebb elérése érdekében.³² Érdekes, hogy a plébánia hirdetései között nem találtam meg a Rókus búcsúra vonatkozóakat 1990 és 2000 között. Az első bejegyzés 2001-ben van. Minden esztendőben ugyanaz a szöveg. Pl. 2008. augusztus 3-án így: „Augusztus 17-én, vasárnap 9 órakor lesz a Bottyán Szakközép-iskola udvarán található Rókus kápolna búcsúja. A búcsún megemlékezünk a városban pusztított nagy pestisjárvány áldozatairól és azokról a ferences testvérekről is, akik hőiesen ápolták a betegeket. A tőplomban nem lesz 9 órás szentmise!” 2011-től a szentmisét augusztus 16-án, a napján, vagy valamelyik ehhez közeli alkalmas hétköznapon 18 órakor tartották. Ettől csak a 2020-as év tér el, amikor ismét vasárnap 9 órára került a megemlékezés. 2016. június 12-én érdekes hirdetésre akadtam: „Jún. 25-én, szombaton, a Múzeumok éjszakáján időszaki kiállítás nyílik a ferencesek pestis járványok idején való tevékenységéről. A műemlékkönyvtár és a Rókus kápolna este 6, 7 és 8 órától tekinthető meg. Gyülekező a tőplom előtti téren.”³³

Ismertető füzet a kápolnáról

Gyöngyösi Szent Rókus Kápolna címet viseli a könyvecske, melynek elején a kápolna rajza látható. Kiadta a Ferences Hittudományi Főiskola Gyöngyösön. Felelős kiadója P. Király Kelemen ofm magiszter volt. Nyomdai munkákat a Kapisztrán-Nyomda végezte Vácon, fr. Búzás Anasztáz ofm vezetésével. Rendi és 4839/1946. sz. vácegyházmegyei jóváhagyással. A füzet tartalmazza a két latin nyelvű tábla szövegét is. A linóleummetszeteket fr. Kákonyi Asztrik I. éves növendék

30 Heves Megyei Hírlap, 1990. december 22. 5.o.

31 Gyöngyösi Historia Domus 1934-, a bejegyzés 1995 évnél Sz. Rókus kápolna címen olvasható, pontosabb dátum nélkül, oldalszám sincs.

32 J.Á.: A pestis áldozataira emlékeznek a búcsún. In: Heves Megyei Hírlap, 1999. szeptember 8. 2.o.

33 1990-től a hirdetések két iratmappában található az iroda szekrényében.

készítette. A füzet a MaNDA (Magyar Nemzeti Digitális Archívum) oldalán olvasható:
https://mandadb.hu/tetel/441486/Gyongyosi_Szt_Rokus_kapolna

Emléktábla a kápolna falán

Az első tábla hozza az 1709-10-es pestisjárvány ferences áldozatainak a névsorát:

1709-ben:

- fr. Pápai Didák laikus november 7.
- fr. Erdélyi Dániel laikus november 9.
- fr. Juhász Kelemen klerikus növendék november 13.
- fr. Bakó Márton klerikus növendék november 14.
- fr. Szegedi-Tót Adalbert klerikus növendék november 14.
- P. Lázár Norbert hitszónok december 5.
- fr. Kókai Éliás laikus december 5.
- P. Szabó Lajos hitszónok december 6.

1710-ben:

- P. Zádár György pásztói intéző január 29.
- fr. Adácsi Antal klerikus növendék február 13.
- fr. Bartha Ferenc klerikus növendék július 21.
- P. Pruszký György hitszónok augusztus 28.
- Molnár Joakim novicius magiszter, definitör, hitszónok, szeptember 6.
- P. Osztlál Hilár hitszónok szeptember 15.
- P. Garek Dániel intéző, szeptember 24.
- P. Bárkányi János hitszónok szeptember 27.
- fr. Vida József klerikus növendék, szeptember 30.
- P. Valovics Kapisztrán hitszónok a Szalvatoriánus provinciából, október 2.
- P. Móra Ambrus jászberényi filozófiai lektor, október 9.
- P. Benovits Bertalan házfőnök helyettes, október 9.
- fr. Újfalusi Máté laikus, október 10.
- P. Konczsagh József hitszónok, teológiai lektor, október 11.
- fr. Pruszkovszky Hugolin laikus, október 12.
- P. Vadász Gergely klerikus növendék, október 13.
- P. Nyitrai Maxenciusz hitszónok, október 16.

Az első világháború ferences áldozatai:

- fr. Hellebrandt Szervác laikus testvér, 1914. augusztus 17. Valjevo, Szerbia
- fr. Fekete Flórián, 1916. november 21. Azunga, Románia?
- fr. Matong Marián laikus, 1917. június 19. Makiivka, Ukrajna

1942-46.

- fr. Buzás Bonfiliusz laikus, 1943. január 20-án Oroszország
- fr. Czuczor Kanut, 1943. szeptember 8-án Grottaferrata, Róma
- fr. Pintér Peregrin egyszerű fogadalmas laikus, 1944. szeptember 16, Szatmárnémeti
- P. Köröszts Kriosztom újvidéki házfőnök, 1944. november 2. Újvidék
- P. Kovács Kristóf hitoktató, Indijja
- fr. Vass Tacián laikus, 1945. január 22-én Budán az ostrom alatt
- fr. Farszky Szalvátor örökfogadalmas laikus, 1945. február 6, Buda,
- fr. Scheibl Szabin örökfogadalmas laikus, 1931. március 28, Hankow, Kína

Felhasznált irodalom

- BÁLINT Sándor: Adalékok a hajdani pestisjárványok magyarországi hiedelemvilágához, In: ANTALL József – BUZINKAY Géza (szerk.): Népi gyógyítás Magyarországon, Orvostörténeti közlemények; Supplementum 7-8., Budapest, 1975. 232.o. Forrás: Hungaricana.
- BÁLINT Sándor: Ünnepi kalendárium II. Budapest, Neumann Kht., 2004.: Forrás: <http://mek.niif.hu/04600/04657/html/unnepikii0037/unnepikii0037.html>
- BOLDOG István: „Mi lesz a Rókus-kápolna sorsa?” In: Heves Megyei Hírlap, Gyöngyösi Historia Domus 1934- Gyöngyösi Katolikus Tudósító
- J.Á.: A pestis áldozataira emlékeznek a búcsún. In: Heves Megyei Hírlap, 1999. szeptember 8. Magyar Katolikus Lexikon: lexikon.katolikus.hu
- P. KÖNIG Kelemen: Hatszázéves ferences élet Szécsényben, Vác, 1931. Kapisztrán Nyomda
- SÓTÉR István (főszerk.): A magyar irodalom története, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1964. <https://mek.oszk.hu/02200/02228/html/02/305.html>
- STILLER János (szerk.): Gyöngyösi Kalendárium 1910. évre, Nyomatott a „Hungária” könyvnyomdában, Gyöngyösön
- TARJÁN M. Tamás: vak Bottyán halála: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1709_szeptember_27_vak_bottyán_halála/
- THALY Kálmán: Bottyán tábornok haláláról s temető helyéről. In: Századok 1867.

Kápolna megáldás 1946. október 13-án

A ferences kórus és P. Schrotty Pál

Hegede László fényképei a kápolnáról

